L. Serhiienko, Senior Lecturer
National University of "Kyiv-Mohyla Academy", Kyiv

COHESION AS IN-DEPTH CONTENT AND SENSE COHERENCE OF IPO TEXT

The article deals with the peculiarities of coherence of IPO prospectus text. The types of cohesion characteristic to IPO prospectus text have been determined and cohesive connection types necessary for building an integrative IPO prospectus text typology determination have been examined.

Key words: *text, cohesion, integrity, illocutive intention, classification, issuer, IPO prospectus.*

УДК 811.161.2'42
О. Переломова, д-р філол. н., проф.
СумДУ, Суми

ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ СВІТОГЛЯДНОЇ ПОЗИЦІЇ МИТЦЯ

Стаття розглядає рецепцію сакрального прецедентного тексту в трансформаційних варіантах митців художнього слова як можливість реалізації індивідуально-авторської світоглядної позиції.

Ключові слова: *прецедентний текст, сакральний текст, діалогічність, інтертекстуальність, світоглядна позиція.*

Прецедентні тексти – це тексти культури, які циркулюють у певній етноспільноті й мають для неї сакральне значення та високий рівень упізнаваності через цитату чи навіть легку алюзію.

Особливе місце серед них займають тексти Святого Письма, упізнаваність і сакральність яких є безумовною і абсолютною для всіх членів суспільства. Прецедентні тексти не лише зберігають культурну пам'ять і тим самим забезпечують внутрішньокультурну комунікацію, а також часто, долаючи межі етнокультури, уможливлюють і міжкультурну комунікацію.

Вербальні прецедентні тексти стають основою для творчих інновацій митців слова. Через глибоке осмислення ідейного змісту відомого тексту письменник вступає в діалогічні відношення з цим текстом. Новий текст в інтертекстуальній взаємодії з претекстом породжує нові смисли, нові акценти, які виявляють світоглядну позицію автора. Збереження текстів, їх циркуляція та перетворення, а також породження на їх основі нових знаків і нової інформації є основою будь-якої культури.

© *О. Переломова, 2014*

Ми ставимо за мету розкрити, як на основі прецедентного тексту твориться новий текст поетичного твору, у якому автор реалізує свою світоглядну позицію через діалог з претекстом.

Особистість автора, його ціннісна картина світу постає з його текстів. Саме в художніх текстах можна побачити, як «працює» мова, як виявляються її трансформаційні сили.

У праці «Поезія та заперечення» Ю. Крістева писала: «Пов'язаності множаться, завжди виявляючи незмінний закон: поетичний текст твориться в складній динаміці одночасного підтвердження й заперечення іншого тексту» [1: 257].

Присутність діалогу в літературній продукції, як справедливо стверджує М. Бахтін, виявляється в універсальних комунікативних процесах. Ситуація творення обертається в ситуацію порозуміння, полеміки, діалогу, у якому беруть участь і автор, і читачі, і треті чинники, що складають літературну комунікацію. Діалог оповідача з читачем, діалог оповідача з персонажем є по суті діалогом автора з певними ідеями й традиціями.

Аналізуючи авангардні тексти французької літератури, Ю. Крістева доходить висновку, що художній твір узагалі не має однієї правди, що його правда – це сам процес творення сенсу і що цей процес набуває продовження в читанні, у якому читач не так пристосовується до готового тексту, як підхоплює цей процес творення сенсу, продовжує діалог, започаткований у тексті.

У світлі сказаного розгляньмо, як виникає індивідуальний сенс «Давидових псалмів» у процесі переосмислення прецедентного тексту і породження власного поетичного тексту на прикладах творів Тараса Шевченка, Івана Франка, Ліни Костенко, Дмитра Павличка.

Поява художніх текстів «Давидових псалмів» у творчому доробку українських письменників та закріплення їх у свідомості народу є закономірним процесом і результатом творення семіотичного простору художньої національної свідомості на ґрунті сакралізації художнього мислення нації, представники якої здавна й до сьогодні намагаються знайти відповідь на запитання про сенс життя та окреслити уявлення про праведність у світлі змін колективної та індивідуальної свідомості, яких остання зазнавала з часу появи сакральних текстів і до наших днів.

Уже в XVI ст. з'являються перші часткові переклади Святого Письма в Україні. Вони наближають Біблію до народу, закорінюючи її у свідомості українців, які читали біблійні тексти не лише в церкві, а й удома. Українські письменники своїми перекладами Святого Письма сприяли формуванню сакралізованої свідомості народу.

Святе Письмо посідало чільне місце в духовному розвитку Тараса Шевченка, який знав мало не весь Псалтир і з пам'яті читав його, як про це він пише сам у повісті «Княгиня». Отже, тексти псалмів перебувають у свідомості майбутнього поета з дитинства і стають одним із вагомих чинників формування його світогляду, моральних основ.

Т. Шевченкові, безумовно, були відомі обробки й переспіви Псалмів, зроблені російськими поетами. Так, наприклад, А. Сумароков, М. Ломоносов, В. Тредіаковський, а також Г. Державін, А. Востоков вдавалися до наслідування взірців псалмів. Були також переспіви (Ф. Глінка, В. Одоєвський, В. Кюхельбекер), у яких «співець псалмів» – пророк викриває й таврує цей світ. Це були поети «декабристської традиції», у текстах яких знайшов відображення діалог авторів з читачем та відповідними суспільними ідеями, трансформованими в художніх текстах.

Шевченкові переспіви поєднують у собі обидві ці традиції, тобто відбувається діалог автора з традицією. Крім того, нові тексти-переспіви Тараса Шевченка змінюють первинні значення. Поет звертається до тих псалмів, які знаходять відгук у його серці й дають відповіді на запитання морального та духовного змісту. Отже, навіть у доборі псалмів для переспіву знайшла вияв світоглядна позиція митця, яка реалізується в діалозі автора з сакральними текстами.

Звернімося до першого псалма. Це роздум про життєвий шлях, віру в Провидіння Боже як винагороду за добро.

І в Тараса Шевченка, і в Івана Франка, і в Ліни Костенко, і в Дмитра Павличка він починається словосполученням «*блаженний* (*блажен*) *муж*», що відповідає івритському оригіналу (у перекладі – щасливий муж), Єлизаветинській Біблії 1751 року (блаженний той муж) та іншим перекладам.

Т. Шевченко не порушує канону: традиційні 6 віршів передає 20 рядками. В І. Франка теж 20 рядків, у Д. Павличка – 16, у Л. Костенко – 24.

Розгляньмо, як цей псалом трансформується від автора до автора, набуваючи кожного разу нових індивідуальних смислів залежно від світоглядної позиції митця.

Перші речення в усіх чотирьох авторських текстах становлять собою висловлювання. У Т. Шевченка це висловлювання є найближчим за семантикою до оригіналу, хоча «*дорогу грішних*» він передає як «*путь злого*» [2: 318], тут помітна авторська модальність, яка в даному контексті словесні знаки «злий» і «грішний» робить ідентичними.

Погляньмо на вірш І. Франка. Поет не дає йому назви «Давидові Псалми», як це робить Т. Шевченко і пізніше Ліни Костенко. Франків вірш має лише епіграф, який вказує на прецедентність і є прямою відсилкою до першого псалма («*Блажен муж, иже не идет на совет нечестивых*»). Це той випадок, коли епіграф є цитатою-імпульсом, яка заперечується автором тексту. І вже перша строфа вірша І. Франка становить висловлювання, яке полемізує із сакральним текстом, пропонуючи своє бачення позатекстової реальності, створюючи свій неповторний сенс, оригінальний текст, який дає змогу засвідчити свою громадянську позицію:

Блаженний муж, що **йде** на суд неправих,
І там за **правду голос** свій **підносить**,
Що безтурботно в сонмищах лукавих
Заціплії сумління їх термосить [3: 72].

Виділимо ключові слова, на яких вибудовується висловлювання-твердження, яке заперечує висловлювання сакрального тексту і Шевченкового переспіву першого псалма. Це такі слова: *йде* (без заперечної частки «не»), за *правду голос підносить* (тобто не мовчить), *термосить сумління*. У слові «блаженний» з'являється контекстуальна сема, яка виникає в ситуації вживання слова і яка створює в тексті конотативні смислові відтінки. Унаслідок інтертекстуальної взаємодії (заперечення) з сакральним прецедентним текстом вона змінює семантику слова в її сигніфікативній частині на протилежну.

Отже, пасивний спротив злу як найвища ознака благочестя «блаженного мужа» змінюється в поетичному творі Франка на активну позицію, що відповідає духові епохи, світоглядній позиції митця, його життєвим цілям. Друга строфа підсилює першу, чіткіше окреслюючи гіпертекстуальність вірша, яка створюється в результаті взаємодії текстів – прецедентного (сакрального) і авторського. До того ж анафоричний прийом повтору

перших двох слів у кожній строфі увиразнює авторську аксіологічну настанову, наголошує на твердому переконанні в тому, кого слід уважати «блаженним».

Коли ж ідеться про дерево як символ життя, то в І. Франка воно може бути тільки дубом, а не просто абстрактним деревом. Така заміна лексичної одиниці в тексті стала можливою внаслідок виділення автором (за рахунок конотації) із родової архісеми «дерево» диференційної видової семи «дуб», яка має принципове для ідейного змісту вірша значення:

Стоїть, як **дуб** посеред бур і грому,
На згоду з підлістю не простягає руку,
Волить зламатися, ніж поклониться злому [3: 72].

4 й 5 строфи вірша також полемізують із текстами Біблії і Шевченковим віршем: бунтарі, які не мовчать, будуть побиті камінням. Отже, створюється новий сенс у зіткненні з іншим текстом. І. Франко як поет-громадянин твердо переконаний у тому, що активна позиція спротиву злу є праведною:

Хоч пам'ять їх загине у народі,
То кров їх кров людства ублагородить [3: 72].

Мають свої особливості й «Давидові псалми» Ліни Костенко. Прецедентний сакральний текст стає потужним засобом реалізації світоглядної позиції поетеси. Вона теж укладає в них своє розуміння праведності життєвого шляху. На відміну від І. Франка, Ліна Костенко не полемізує ні з сакральним текстом, ні з текстом переспіву Т. Шевченка, лише розширює його до 24 рядків, доповнює й увиразнює деякі положення, розгортаючи окремі слова у висловлювання, залишаючи при цьому в цілому незмінною семантику попередньої традиції.

Поетеса у властивій їй манері вже з перших рядків посилює експресію, вводячи в текст емоційно забарвлені лексеми, негативна конотація яких підсилюється градацією заперечень *не, ні.*

Ідеал праведності («*блажен той муж, воістину блажен*») утверджується через заперечення-означення, виражені негативно конотованими іменниками в орудному відмінку: «*ні блазнем, ні вужем*», а також через означення-характеристику за дією, точніше її недопустимістю («*не піде на збіговиська облудні*», «*і не схибнеться на дорогу зради», «і у лукавих не спита поради», «і не зміняє совість на харчі*»). Полісиндетон, до якого вдається авторка, дає змогу посилити експресію, визначає ціннісні життєві орієнтири поетеси, чітко окреслює авторську модальність. Створення концепції праведної людини стає аргументом діалогу особистості Ліни Костенко з сучасним їй світом, процесом творення сенсу для себе й інших. Адже сама особистість є словом.

На думку М. Бахтіна, мова освітлює внутрішню особистість та її свідомість, творить їх, диференціює, поглиблює.

Системою мовних засобів у художніх текстах створюється уявний світ, інтенсіональний світ, світ можливої семантики.

У рядках («*Крилаті з нього вродяться плоди, // І з тих плодів посіються сади. // І вже йому ні слава, ні хула // не зможе вік надборкати чола*» [4: 212]) закодована алюзія на морально непохитного митця.

Друга частина вірша (6 наступних дворядкових строф) починається протиставним сполучником *а*. Доповнювальна семантика художнього універсуму вірша виникає при введенні в текст роздумів про відступництво від правди й благочестя, де найменший

відступ стає фатальним («*А хто від правди ступить на півметра, // душа у нього сіра й напівмертва*» [4: 212]).

Поетеса абсолютно переконана в тому, що праведник (у тому числі й справжній митець) не буде служити *«всіляким ідолам і владам»* і свою душу не поміняє на *«набитий гаманець»*. Дуже вдало заримоване порівняння продажної душі з гаманцем, де впадає в око асоціація за розміром, стає нищівним словом-зброєю, словом-дією, безкомпромісною нонконформістською позицією автора.

Виразно й об'ємно зображене моральне обличчя того, від кого не залишиться навіть і сліду («*дощі розмиють слід його сандалій»,* а *«дорога ницих в землю западеться»*).

Розглядаючи універсум художньої літератури не як об'єкт конкретно-історичного, літературознавчого аналізу, а як об'єкт семіотичного аналізу у світлі сучасного когнітивного підходу, ми зосередили свою увагу на одній із трьох частин семіотики – прагматиці – як галузі поглядів, оцінок, презумпцій, настанов мовців. Завдяки цьому ми одержали можливість визначити художні тексти семіотично через їх мову, що описує можливий, інтенсіональний світ. І тут ми не можемо не погодитися з тартуськими структуралістами, які вважають, що результатом інтенсіонального використання готової мови є тексти.

Що ж до «Покаянних псалмів» Дмитра Павличка, то тут навіть назва циклу є видозміненою, трансформованою, ремінісцентною, хоч починається перший псалом тими ж словами – «*блаженний муж*». Перегук «Покаянних псалмів» Д. Павличка з «Псалмами Давидовими» безумовний. У першому «покаянному» псалмі йдеться так само про життєвий шлях, праведність. Але тут з'являється також ще одне перехрещення текстів. Автор переосмислює валенродизм у нових суспільних умовах незалежності держави України.

У статті «Новітній валенродизм: що це таке?» І. Моторнюк зазначає: «Ще більшою мірою це стосується Д. Павличка. Можливо, усвідомлюючи це, він навіть відрікається сам від себе» [5: 34].

У результаті авторського діалогу з самим собою в тексті художнього твору відображено процес пошуку нового сенсу. У 14 рядках першого покаянного псалма поет створює новий сенс для себе, відповідаючи на запитання: що є шляхетністю в ставленні до валенродизму?

Перший рядок вірша («*Блаженний муж мовчить на пишнім вічі*») на перший погляд може видатися близьким і несуперечливим значенню цього ж рядка претексту. Але на противагу повторюваному значенню у новому тексті створюється неповторний сенс, який розгортається в трьох строфах вірша Д. Павличка. Неповторність сенсу виявляється в тому, що «блаженний муж» – це раб (учорашній «Валенрод»), але, на відміну від інших учорашніх рабів-одноплемінників, він не намагається зняти з себе вину й ганьбу, шукаючи серед інших грішників:

Він був рабом… Життя собі зберіг
Покорою, та – палений ганьбою –
На інших не кладе провин своїх [6: 43].

Повтор ключового слова (дієслова *мовчить*) в останній строфі створює рамку вірша, наголошуючи на тому, що в такій комунікативній ситуації мовчання «мужа» дорівнює порядності (праведності), а слова звинувачень на адресу інших є гріхом:

Мовчить, бо там, де з мстивою злобою
Невільники вчорашні між собою
Шукають винних, кожне слово – гріх! [6: 43].

Поетичний текст Д. Павличка в порівнянні із претекстами зазнав значних семантичних трансформацій і витворив новий сенс.

Отже, прецедентний текст, як бачимо, виявляє передусім ставлення до сприйняття інформації, закладеної в ньому, і таким чином спонукає реципієнта –автора новоствореного тексту до діалогу, в якому чітко окреслюється світоглядна позиція митця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kristeva J. Semeiologie des paragrammes / J. Kristeva // Semeiotike. Recherches pour une semanalyse. – Paris, 1969. – P. 257.
2. Шевченко Тарас. Твори : у 3 т. / Тарас Шевченко. – К., 1961. Том перший : Поезії. – 1961. – 702 с.
3. Франко І. Блаженний муж, що йде на суд неправих / І. Франко // Антологія української поезії : у 6 т. / [упоряд. М. Грицай, Н. Жук, П. Сіренко]. – К. : Дніпро, 1984. Т. 3. – 1984. – 303 с.
4. Костенко Ліна. Давидові псалми / Ліна Костенко // Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. / [упорядники Василь Яременко (Україна), Євген Федоренко (США)]. – К. : Рось, 1994. – 688 с.
5. Моторнюк Ігор. Новітній валенродизм: що це таке? / Ігор Моторнюк // Слово і час. – 2004. – № 12. – С. 27–35.
6. Павличко Д. Покаянні псалми / Д. Павличко // Сучасність. – 1994. – №2 (лютий). – С.43–69.

Стаття надійшла до редакції 16.09.14

О.С. Переломова, **д-р филол. н., проф**.
СумДУ, Сумы

ПРЕЦЕДЕНТНЫЙ ТЕКСТ КАК СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИИ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКОЙ ПОЗИЦИИ МАСТЕРА ХУДОЖЕСТВЕННОГО СЛОВА

Статья рассматривает рецепцию сакрального прецедентного текста в трансформационных вариантах мастеров художественного слова как возможность реализации индивидуально-авторской мировоззренческой позиции.

Ключевые слова: *прцедентный текст, сакральный текст, диалогичность, интертекстуальность, мировоззренческая позиция.*

O.S. Perelomova, Professor
Sumy State University, Sumy

PRECEDENT TEXT AS A MEANS OF REALIZATION OF AUTHOR'S IDEOLOGICAL POSITION

The article examines the reception of the sacred text in the case of transformation options of masters of artistic expression as an opportunity to implement individual author's ideological position.

Key words: *precedent text, sacred text, dialogism, intertextuality, philosophical position.*